

УДК 37.015.31:7+37.016:78

Маляр Любов,
Худик Лілія

ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ЗАКАРПАТСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ПОЗИЦІЙ У ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається питання формування світоглядних національних позицій підростаючого покоління у процесі музично-естетичного виховання на прикладі вивчення творчості закарпатських композиторів, що спрямовується на збагачення емоційно-естетичного досвіду школярів, сприяє розвитку вміння свідомо оцінювати музичні явища та формуванню усвідомленого ставлення до власних музичних вражень та до музичного мистецтва в цілому.

Ключові слова: національні цінності, музично-естетичне виховання, творчість закарпатських композиторів.

Постановка проблеми. У «Національній доктрині розвитку освіти» зазначається, що одним із головних пріоритетів та органічною складовою освіти є національне виховання, яке спрямовується на залучення громадян до глибинних пластів національної культури і духовності, формування у дітей та молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури [3]. Великі можливості для реалізації окреслених завдань розкриває звернення до мистецтва. Музичне мистецтво є одним із важливих засобів формування національних цінностей школярів, розвитку їх творчих здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз історико-педагогічної, науково-методичної літератури засвідчує, що проблема теорії та методики музично-естетичного виховання дітей вивчалася та завжди була актуальною. Над нею працювали такі корифеї науки та педагогіки, як В. Антонович, Б. Грінченко, Я. Ісаєвич, І. Крип'якевич, С. Русова, В. Сухомлинський та інші.

Питання виховного потенціалу музичного мистецтва у своїх працях простежували також сучасні науковці та педагоги, зокрема: Г. Голик «Музичне виховання в українській школі», О. Аліксійчук «Морально-естетичне виховання учнів початкових класів засобами української народної музики», І. Бермес «З історії музичного шкільництва Дрогобиччини 20-30-х років ХХ ст.», Т. Росул «Музичне життя Закарпаття 20–30-х років ХХ ст.», Ю. Тетерюк-Кінч «Фундатор Закарпатської композиторської школи – Д.С. Задор (маловідомі факти з життя музиканта)» та інші.

У творчій спадщині закарпатських композиторів – З. Лендела, Д. Задора, І. Мартона, М. Кречка, В. Волонтира, В. Теличка варто виокремити музичні твори для дітей та юнацтва, створені у різних

авторських стилях, які вирізняються своєю художньою самобутністю. Водночас ця сторінка української музичної культури на сьогодні є мало дослідженою, зокрема недостатньо вивчено дидактико-виховний потенціал закарпатської дитячої музики, не систематизовано та не узагальнено відомості щодо численних збірок творів для дітей та юнацтва закарпатських композиторів.

Метою статті є висвітлення проблеми виховання національних цінностей школярів у процесі вивчення творчості закарпатських композиторів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Музична культура Закарпаття, одного із найдавніших та самобутніх регіонів з глибокою фольклорною традицією та яскравим мистецьким забарвленням, є дуже важливою ланкою в історико-музикознавчому комплексі загальноукраїнських культуротворчих процесів. Цей край здавна відомий своїми багатими традиціями пісенного та інструментального фольклору, а також яскравою професійною музичною творчістю, де поєднуються риси багатьох національних культур – української, угорської, словацької, чеської, румунської тощо. У процесі історичного розвитку їх синтез скристалізувався в єдину мистецьку палітру Закарпаття, яка складається з елементів різноетнічних культур, творчого доробку представників різнонаціональних груп, які народилися та проживали на цій території, а також західних та східноєвропейських професійних музичних традицій [1, с.35].

Закарпатський край подарував не лише українській, але й світовій музичній скарбниці цілу плеяду видатних виконавців та композиторів, які виявили яскравість та індивідуальність обдарування у різних жанрах та виконавських сферах. Серед таких знаних музикантів – Дезидерій Задор, Михайло Кречко, Іштван Мартон, Євген Станкович, Василь Гайдук, Володимир Волонтир, Віктор Теличко та інші. Різних за індивідуальним стилем композиторів об'єднало єдине прагнення писати яскраво національну музику, оновлену сучасними музично-технічними прийомами. Попри суттєві відмінності у філософських, естетичних та стильових засадах творчості, їх об'єднувала зацікавленість глибинними фольклорними джерелами, увага до національних і регіональних характерних ознак, що дозволяє дослідникам виокремлювати закарпатську композиторську школу [1, с.36].

Формування ціннісного ставлення учнів до мистецтва засобами музики зв'язано з розвитком особистісних якостей учня, формуванням його творчих здібностей, ціннісних орієнтацій. Під час навчання в школі у ранньому, підлітковому та старшому шкільному віці важливим є формування ціннісних орієнтацій в умовах спілкування з музичним мистецтвом.

У творчій спадщині закарпатських композиторів – З. Лендела, Д. Задора, І. Мартона, М. Кречка, В. Волонтира, В. Теличка та інших є немало фортепіанної музики для дітей та юнацтва, створеної у різних авторських стилях. Краці фортепіанні п'єси із дитячих циклів

можуть використовуватися у концертній та у навчальній практиці, адже ретельне вивчення таких творів (в їх художньому контексті) сприятиме розвитку ціннісних орієнтацій, навчанню естетичного сприймання музики та музично-виконавській підготовці як виконавців-початківців, так і студентів-музикантів. Як зазначає М. Ф. Данілішина, викладачу по класу фортепіано важливо не бути однобічним у виборі окремих п'єс із фортепіанних циклів, а враховувати образну драматургію кожного твору та художній контент творів в опусі [2, с.24].

Музика сприяє здатності дитини заглибитись у себе, в свої переживання, вона ніби заново відкриває для себе цілий світ емоцій, можливість з позицій прекрасного оцінити природу рідного краю, поетичне слово, звуки музики. Розвиток духовності та формування національної самосвідомості неможливо уявити без відчуття себе як представника свого народу, своєї культури. Національна музика має особливий вплив на свідомість та самосвідомість особистості, вона є ефективним засобом виховання особистості людини, формування домінантних показників, які становлять основу її духовної та національної культури [6, с.132].

Популяризація національного музичного репертуару в процесі навчання школярів, методичне забезпечення сприймання дітьми української класичної музики, розуміння її інтонаційно-стильових особливостей, елементів майстерності виконавця сприяють реалізації національного виховання учнів, розвитку їх музичних творчих здібностей. З цією метою, зокрема, доцільно використовувати виховний потенціал творчості фольклориста та музикознавця, автора численних фольклористичних та музикознавчих досліджень, засновника професійного хорового мистецтва Підкарпатської Русі – П. П. Милославського, який доклав чималих зусиль, щоб Державний заслужений Закарпатський народний хор став відомим не тільки в Україні, але й далеко за її межами. Спеціально для керованого ним хору він обробив багато народних закарпатських пісень, серед яких – «Ой, звідси гора», «Кажуть люди, кажуть», «Гей на високій полонині», «На поточку-м прала», «Гей, Іване, Іване» та ін. які ввійшли до збірки «Українські народні пісні Закарпаття».

Широкі можливості для реалізації окреслених завдань відкриває також вивчення творчої спадщини Д. Задора, який розробив теорію трансформації коломийки на Закарпатті (виявив різновиди та жанрові переродження), є автором нотного збірника «Русинські народні пісні», хорових обробок («Ой, сонечко вже заходить», «Пісня про ланкову», «Верховино, світку ти наш» та ін.), хорової сюїти «Віночок українських народних пісень», один із перших на Закарпатті створив зразки монументальної кантати «Карпати», оркестрові обробки закарпатських народних танців, твори для струнного оркестру («Коломийка», «В селі»), фортепіанні твори («Закарпатська сюїта»), парафрази на оперу «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського тощо. Серед відомих творів Д. Задора також концерт для фортепіано з оркестром, Концерт для цимбал з оркестром, кантата «Карпати» на слова

Ю. Гойди для солістів, мішаного хору та симфонічного оркестру, фантазія «Тиса» для оркестру народних інструментів, симфонічна поема «Верховина», «Біля колиски» для мецо-сопрано, баритону і струнного оркестру, сюїта «Полонинські картинки» в 4-х ч. для струнного тріо, фантазія «Карпатська веселка» для фортепіано і камерного оркестру, фортепіанна соната, численні майстерні обробки закарпатських народних пісень для голосу з супроводом та різних складів хорів [5].

Учень Дезидерія Задора – Іштван Мартон є одним із основоположників професійної композиторської школи Закарпаття, його музика пронизана народнопісенними інтонаціями, які відображають особливості його музичного мислення. У творчій манері письма І. Мартона органічно поєдналися елементи різних національних культур: української, угорської, словацької, така особливість вирізняє його з-поміж інших композиторів Закарпаття та України.

Серед корифеїв закарпатської композиторської школи особливе місце посідає Віктор Федорович Теличко, який більше 30 років викладав музично-теоретичні дисципліни та вів клас композиції, продовжуючи традиції Дезидерія Задора та Іштвана Мартона. Композиторська манера В. Теличка відштовхується від звичних прийомів музичного мистецтва – це опора на яскраву мелодійність, на традиційну гармонію, але це не стало завадою для пошуку нових засобів та експериментів. Основою фахової та педагогічної роботи В. Теличка слугували фольклорні джерела. Важливою рисою його педагогічної праці є патріотизм, вміння підкреслити в учнях кращі риси їх таланту, вдумливість, опора на традиції народної та світової культур. Мету музичного виховання вбачав у створенні засобами музичного мистецтва естетичного сприймання навколишнього середовища. Л. Мокану зазначає, що «суттєвою ознакою композиторського почерку В. Теличка є розуміння музики як засобу спілкування, духовної категорії. Його музична мова забарвлена фольклорними інтонаціями нашого багатонаціонального регіону, вона традиційно академічна в найкращому сенсі, водночас цікава, з виправданими творчими експериментами з використанням сучасних прийомів композиторської техніки. В найкращих творах його музика глибоко емоційна, психологічно насичена, інтелектуально зосереджена» [4, с. 7].

Українська фортепіанна музика є невід'ємною складовою та самобутнім чинником європейської артистичної культури, важливим компонентом якої стала творчість композиторів Закарпаття, що синтезувала різноетнічний регіональний фольклор та загальноєвропейські традиції. Вплив європейського модернізму у першій третині минулого століття, жорсткі обмеження реалізму у другій його третині були подолані появою так званого «українського авангарду» у 60-х рр. ХХ століття, його відбиток відчутний у фортепіанній музиці закарпатських композиторів Дезидерія Задора та Іштвана Мартона. Виникнення широкого спектру різноманітних напрямів зумовило процес стилістичного оновлення їх композиторської творчості,

сприяло експериментаторству у сфері композиторських технік. Відтак, визначальними рисами фортепіанної музики композиторів Закарпаття другої половини ХХ – початку ХХІ стст., стали скуті раніше соціально-політичними обставинами, але притаманні різнонаціональному колориту відкритість до світу та розуміння його як плюралістичного багатобарв'я, «діалогічність» у стосунках із природним і людським довкіллям, мрійливість та іноді дух гіперболізації [1, с.35].

Висновки. Отже, вивчення на уроках музичного мистецтва творчої спадщини композиторів Закарпаття – З. Лендела, Д. Задора, І. Мартона, М. Кречка, В. Волонтира, В. Теличка та інших спрямовується на формування національних світоглядних позицій у школярів, збагачує їх емоційно-естетичний досвід та розширює досвід учнів у галузі музичного мистецтва, розвиває вміння свідомо оцінювати музичні явища та формує усвідомлене ставлення до власних музичних вражень та до музичного мистецтва в цілому.

До перспективних напрямів подальших досліджень належить з'ясування особливостей формування ціннісних орієнтацій школярів у процесі музично-естетичного виховання на прикладі вивчення творчості закарпатських композиторів.

Список використаних джерел

1. Добровольська Е.В., Романюк Л.Б. Фортепіанна творчість композиторів Закарпаття у контексті поліетнічного культурно-мистецького середовища регіону. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*, 2017. №2 (24), 1 т. С. 35–36.
2. Данілішина М.Ф. Українська дитяча фортепіанна музика та її дидактично-виховні можливості. *Актуальні питання мистецької педагогіки*, 2016. Випуск 5. С.21–25.
3. Національна доктрина розвитку освіти. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/natsionalna%20doktryna.pdf>
4. Мокану Людмила. Життя в музиці: композитор Віктор Теличко //Українська музична газета, 2007. № 67. С. 7.
5. Рак Ярослава. Творчий портрет Дезидерія Євгеновича Задора: монограф. нарис. Ужгород : Закарпаття, 1997. 56 с.: іл.
6. Турчин Т.М. *Національний репертуар – основа музичного навчання сучасних школярів. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти.* 2010. Вип. 10. С. 130–136.

Маляр Любов, Худык Лилия

**ИЗУЧЕНИЯ ТВОРЧЕСТВА ЗАКАРПАТСКИХ КОМПОЗИТОРОВ
КАК СРЕДСТВА ФОРМИРОВАНИЯ МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИХ
НАЦИОНАЛЬНЫХ ПОЗИЦИЙ У ШКОЛЬНИКОВ**

В статье рассматривается вопрос формирования мировоззренческих национальных позиций подрастающего поколения в процессе музыкально-эстетического воспитания на примере изучения творчества закарпатских композиторов, которое способствует обогащению эмоционально-эстетического опыта школьников, развитию умения сознательно оценивать музыкальные явления и формированию осознанного отношения к собственным музыкальным впечатлениям и к музыкальному искусству в целом.

Ключевые слова: национальные ценности, музыкально-эстетическое воспитание, творчество закарпатских композиторов.

Malyar Lyubov, Khudyk Liliya

**STUDIES OF THE CREATIVITY OF THE TRANSCARPATHIAN
COMPOSERS AS MEANS OF FORMING WORLD-VIEWED NATIONAL
POSITIONS AT SCHOOLCHILDREN**

The statute addresses the issue of the formation of national values of the younger generation in the process of musical and aesthetic education by studying the work of Transcarpathian composers as an example, aimed at enriching the emotional and aesthetic experience of schoolchildren, contributes to the development of the ability to consciously evaluate musical phenomena and the formation of a conscious attitude to their own musical impressions and musical art generally.

Keywords: national values, musical and aesthetic education, creativity of Transcarpathian composers.